

VALDĪŠANAS SISTĒMAS DIZAINA PROBLĒMA LATVIJĀ

GUNĀRS OZOLZĪLE*,

Rīgas Tehniskā universitāte

Kopsavilkums. Raksta mērķis ir izpētīt dažus prezidentārās valdīšanas sistēmas (kā alternatīvas parlamentārajai sistēmai) ieviešanas priekšnosacījumus Latvijā. Tiek izteikts pieņēmums, ka tikai ar premjerministra varas nostiprināšanu parlamentārās sistēmas ietvaros varētu būt nepietiekami, lai padarītu efektīvāku politisko lēmumu pieņemšanu. Rakstā tiek pētītas arī postdemokrātiskajās sabiedrībās notiekošās izmaiņas politisko partiju organizācijā un meklēti argumenti, lai koriģētu plaši izplatīto viedokli par prezidentāro sistēmu nepiemērotību nevienādīgām sabiedrībām.

Atslēgas vārdi: institucionālais dizains, valdīšanas sistēma, valsts galva, likumdošanas vara, valdības galva, izpildvara.

I. Ievads

Savā nesen izdotajā grāmatā [1] britu sociologs Entonijs Gidenss (*Giddens*) ir norūpējies par Eiropas Savienības (ES) nākotni, organizācijas institucionālo dizainu ieskaitot. Viņš uzskata, ka ES pārvaldes sistēma nav pietiekami efektīva un ES varas institūtu pieņemtie lēmumi legītimi. Sociologs piedāvā to reformēt un pat aicina ieviest tieši vēlētu ES prezidenta institūtu. Viņš uzskata, ka tā ir vienīgā saprātīgā un produktīvā atbilde uz kādreizējā ASV valsts sekretāra Henrija Kisindžera “slaveno” jautājumu (šo faktu gan pats ekspolitīķis nespējot atcerēties) – ja viņam būtu jāzvana uz Eiropu, tad kuram tieši (no ES līderiem) adresēt šo zvanu (vairāk sk. iepriekš minētās grām. 1. nod. [2]). Iepriekš minētai

* E-pasts: gunars.ozolzile@rtu.lv

problemātikai (ES institucionālajam dizainam) veltīts pat speciāls vācu politikas zinātnes žurnāla 2016. gada sākumā izdots speciālizdevums [3]. Žurnālā varam atrast arī rakstu par visu ES pilsoņu vēlēta ES prezidenta institūtu [3]. Šai tēmai veltītas arī daudzas publikācijas citos izdevumos (sk., piemēram, [5, 6, 7]).

Iepriekš teiktais mudināja šo rindu autoru vilkt paralēles ar nacionālajām valstīm, kā arī atcerēties Makša Vēbera (*Weber*) uzskatus par politiskās līderības fenomena milzīgo lomu demokrātiskās politiskās sistēmās un vēlreiz pārlasīt viņa jau mūža nogalē (1919) sarakstīto nelielo rakstu "Reiha prezidents" [8]. Šai rakstā sociologs pauž pārliecību, ka Vācijas politiskā nākotne nav iespējama bez tautas vēlēta prezidenta. Šādi valsts galvas ievēlēšanas kārtībai, viņaprāt, ir vairāki iemesli. Lielākā daļa no tiem, pēc šo rindu autora domām, ir aktuāli arī mūsdienās, īpaši šīs publikācijas kontekstā.

Vēbers uzskatīja, ka tikai tāds valsts prezidents, aiz kura stāv vēlētajū balsu miljoni, jūt pamatu zem kājām, var būt autoritāte un spēj īstenot dzīvē visas sabiedrības interesēm atbilstošu politiku, ko nav iespējams izdarīt ierēdņiem, "birokrātiski" sekojot likuma paragrāfiem. Parlamentā ievēlēts prezidents, viņaprāt, nav spējīgs ieviest valsts pārvaldē to vienotību, kas nepieciešama, veicot lielos valsts sakārtošanas darbus. Tai pat laikā prezidenta pilnvaras ir jāierobežo un jāparūpējas par to, lai prezidentam pat prātā neienāktu pārkāpt likuma normas un kļūt par diktatoru. Viņam visu laiku sev acu priekšā jāredz, Vēbera vārdiem runājot, "karātavas un striķis". Vēbers arī norāda, ka prezidentam kā izpildvaras galvai ir jābūt veto tiesībām, kā arī tiesībām atlaist parlamentu un iniciēt referendumus.

Tikai prezidenta ievēlēšana visas tautas vēlēšanās, ir pārliecināts Vēbers, liks partijām cīņai par šo amatu meklēt jaunus, spējīgus līderus. Līdz ar to šī procedūra, viņaprāt, veicinās izmaiņas arī visā partiju sistēmā kopumā. Proti, vairs nebūs, kā ir bijis līdz šim – vecie profesionālie politiķi vienmēr gūst virsroku, nobīdot malā tos, kas guvuši tautas uzticību, un rezultātā labākie prāti novēršas no politikas.

Arī pati proporcionālā vēlēšanu sistēma, pēc Vēbera domām, pastiprina vajadzību pēc tautas vēlēta prezidenta, jo partiju sarakstu augšgalā tiek ielikti dažādu profesionālu organizāciju lobēti kandidāti. Parlaments pārvēršas par korporāciju, kur toni nosaka cilvēki, kuriem nacionālā politika ir "veikals" un kuri lobē ekonomisko aprindu intereses. Parlaments nespēj kļūt par vietu, kur "dzimst" līderi. Tāpēc ir nepieciešams pretsvars parlamentam tautas vēlēta prezidenta personā. No iepriekš teiktā kļūst skaidrs, ka Vēbers priekšroku dod prezidentārai nevis parlamentārai valdīšanas sistēmai.

Pēc neatkarības atgūšanas Latvijā institucionālajam dizainam, valdīšanas sistēmas "konstrukciju" ieskaitot, ir bijusi pievērsta regulāra

uzmanība (vairāk sk. [9]). Tas ir saprotami, jo mūsu politiskā sistēma nestrādā pietiekami efektīvi un tai ir leģitimitātes problēmas. Arvien biežāk tiek runāts par to, ka nevis mazinās, bet gan palielinās daudz apspriestā plaša starp varu un tautu. Par valsts pārvaldes efektivitāti ir norūpējies arī mūsu prezidents: „..nav vīzijas, plāna, ko īsti gribam sasniegt. Ir nacionālais attīstības plāns, bet tajā rakstīto nez kāpēc nerespektē. ..Tāpat stratēģijas nav nodokļu jomā, uz to parasti raugās caur jautājumu: kādus mums vajag papildu līdzekļus un, kurus nodokļus ceļot, tos varam gūt” [10]. Ar to, kā valsts tiek pārvaldīta, nav apmierināti eksopolitiķi [11], uzņēmēji [12] un paši ierēdņi [13].

Pēc raksta autora domām, iepriekš minēto problēmu cēlonis nav tikai neefektīvā un uzblīdusī ierēdniecība. Ierēdniecības politisko vadību nodrošina premjers un viņa vadītā valdība. Līdz šim ar to mūsu ministru prezidenti un ministri spējuši tikt galā vāji. Izmantojot sporta terminoloģiju, varētu teikt, ka komandas trenerim nav spēles plāna, bet atsevišķiem spēlētājiem dotie uzdevumi nereti ir pretrunā cits ar citu, un spēlētāji tos ne vienmēr spēj un, iespējams, arī grib pildīt. Tāpat dažkārt nav skaidrs, vai šie uzdevumi ir “dzimuši” trenera galvā vai kaut kur citur. Vājās valsts pārvaldes rezultāts ir tāds, ka vēl joprojām turpinās reģionālā reforma un mēs nespējam reformēt ne izglītību, ne medicīnu, kur “īpašs stāsts” ir e-veselības projekts. Neatrisināto problēmu uzskaitījumu, protams, varētu turpināt. Secinājums no iepriekš teiktā – politisko procesu vadība netiek nodrošināta pietiekami efektīvi. Tāpēc gaidīto rezultātu nedos ierēdniecības atalgojuma celšana (tieši par to visbiežāk runā mūsu politiskās elites pārstāvji) “līdz konkurētspējīgam līmenim” ar privāto sektoru.

Jāšaubās arī, vai valsts pārvaldi izdosies būtiski uzlabot, izveidojot Saeimas analītisko dienestu [14]. Politikas “zinātniskošana”, kā to sauc Jirgens Habermass (*Habermas*), nemaina politiķa profesijas būtību. Atsaucoties uz Vēbera veikto slaveno ierēdniecības varas un politiskās līderības pretnostatīšanu (par ko rakstīts iepriekš), Habermass strikti nodala funkcijas, kuras jāpilda ekspertam un kuras – politiķim. Pēdējais izmanto ekspertu zināšanas, taču varas prakse līdzās šo zināšanu izmantošanai prasa arī koncentrētu gribas izpausmi. Politiskai rīcībai tās pēdējā instancē nevar būt racionāls pamatojums. Drīzāk šai rīcībā tiek realizēta izvēle starp konkurējošām vērtību sistēmām un dažādiem uzskatiem, kas nepakļaujas pārlicinošai argumentācijai un parasti paliek ārpus diskusijām. Lai cik ļoti speciālistu profesionālā kompetence nenoteiktu racionālas pārvaldes “tehniku”, spiežot politiskajā praksē ievērot zinātnes atziņas, tomēr, izmantojot tikai veselo saprātu, ir neiespējami katrā konkrētā situācijā pienācīgā līmenī leģitimēt kāda jautājuma vai problēmas praktisko risinājumu. Līdzekļu izvēles racionalitāte ir cieši saistīta ar tās vai citas nostājas jeb pozīcijas ieņemšanas

iracionalitāti. Politiku iespējams “zinātniskot”, tikai nodrošinot pilnīgu darba dalīšanu starp ekspertiem, no vienas puses, un ar varas instinktu un milzīgu gribu apveltītiem līderiem, no otras puses. Kā norāda Habermass, varu (kas savā iracionālajā substancē ir un paliks “neaižskaramās” statusā), izmantojot demokrātiskas procedūras, iespējams tikai legitimēt, bet to nekādi nevar racionalizēt [15].

Šo rindu autors uzdrošinās izteikt pieņemumu, ka ar valsts pārvaldi saistīto problēmu vismaz dažas “saknes” meklējamas dziļāk – mūsu politiskās sistēmas institucionālajā dizainā. Pētot politiskās sistēmas institucionālo dizainu, autors apzināti “noliek malā” citus politiskās sistēmas institūtus, piemēram, vēlēšanu sistēmu [16, 17]. Netiks pētīta arī mūsu sabiedrības politiskā kultūra [18, 19] un citi politiskās sistēmas efektivitāti un legitimitāti ietekmējoši faktori. Uzmanība tiks koncentrēta galvenokārt tieši uz valdīšanas sistēmas institucionālo dizainu. Ar jēdzienu “valdīšanas sistēma” rakstā tiek saprastas attiecības jeb mijiedarbība starp likumdošanas varu un izpildvaru, kas ierasti balstās ne tikai konstitucionālajās normās, bet arī konstitucionālajā praksē.

Raksta mērķis ir izpētīt dažus prezidentārās sistēmas (kā alternatīvas parlamentārajai sistēmai) ieviešanas priekšnosacījumus Latvijā. Rakstā tiks analizēti valsts eksprezidentu rosinātie un ekspertu izstrādātie mūsu parlamentārās valdīšanas sistēmas reformēšanas piedāvājumi. Tiks veikta divu klasisko valdīšanas sistēmu – parlamentārās un prezidentārās – salīdzinoša analīze, lai izpētītu, kā šīs sistēmas nodrošina trīs demokrātiskām valdīšanas sistēmām būtisku mērķu sasniegšanu. Tāpat tiks pētītas postdemokrātiskajās sabiedrībās notiekošās izmaiņas politisko partiju organizācijā un funkcionēšanā. Šo izmaiņu prizmā tiks skatīta Latvijas partiju sistēma un analizēta tās funkcionalitāte savienojumā ar parlamentāro valdīšanas sistēmu. Raksta nobeigumā tiks meklēti argumenti, lai mēģinātu pierādīt, ka plaši izplatītais viedoklis par prezidentāro sistēmu nepiemērotību neviendabīgām, sašķeltām sabiedrībām (tātad arī Latvijas sabiedrībai), nav vienīgie iespējamie uzskati šai jautājumā.

II. Institucionālās reformas un valdīšanas sistēmu “trilemma”

Raksta autors uzskata, ka ar divu Latvijas eksprezidentu savulaik piedāvātajām mūsu parlamentārās valdīšanas sistēmas (vairāk evolucionāra nekā revolucionāra rakstura) reformām varētu būt nepietiekami, lai padarītu efektīvāku politisko lēmumu pieņemšanu un nodrošinātu sabiedrības problēmu risināšanas stratēģisku redzējumu. Kritiska attieksme pret iepriekš minētajām reformām rada nepieciešamību vismaz nedaudz iepazīties ar tām tuvāk. Valda Zatlera prezidentūras laikā

sagatavotie Satversmes “uzlabojumi” (būtiski nemainot tās parlamentāro ievirzi) atrodami Konstitucionālo tiesību komisijas (priekšsēdētājs E. Levits) 2011. gada vidū piedāvātajā pētījumā [20]. Pētījuma autori konstatē, ka “Valsts prezidenta kā valsts konstitucionālā orgāna potenciāls Latvijas parlamentārās demokrātijas iekārtā nav pilnībā izmantots. Tādēļ Valsts prezidenta kompetence dažos aspektos ir jāprecizē vai jāpaplašina” [21]. Piemēram, prezidentam tiek paredzētas tiesības izvirzīt apstiprināšanai Saeimā vairākas amatpersonas (tiesībsargu, valsts kontrolieri, Latvijas Bankas prezidentu). Grozījumi skar arī Valsts prezidenta lomu Saeimas atlaišanā (tā nedrīkst būt saistīta ar iespējamu amata zaudēšanu) un viņa atlaišanas procedūru (tam ir nepieciešams juridisks pamatojums – Satversmes vai būtisks likuma pārkāpums) (vairāk par šīm un citām izmaiņām sk. [22]).

Lai arī prezidenta institūtu tradicionāli mēdz iekļaut izpildvarā, tomēr Konstitucionālo tiesību komisijas sagatavotie priekšlikumi par prezidenta varas precizēšanu un paplašināšanu tieši neskar valdības darbu, tāpēc detalizētāk analizēsim otra eksprezidenta Andra Bērziņa izveidotās ekspertu grupas piedāvātās reformas, kur tādi ir atrodami.

Ekspertu grupu, kuras uzdevums bija izvērtēt situāciju un sniegt priekšlikumus Latvijas publiskās varas pilnveidošanai, izveidoja 2012. gada jūnijā. Ar sagatavotajiem priekšlikumiem grupa nāca klajā nākamā (2013) gada rudenī. Priekšlikumu mērķis bija valsts pārvaldības uzlabošana, stiprinot izpildvaru līdz “racionālam parlamentārismam.” Ekspertu grupas priekšlikumi [23]:

- 1) Saeimai būtu jāapstiprina amatā tikai Ministru prezidents (nevis, kā pašlaik, visa valdība);
- 2) Ministru prezidents pēc tam pats izvēlas sava kabineta locekļus;
- 3) ministrus amatā apstiprina Valsts prezidents. Līdz ar to premjerministram tiek dota iespēja viņus pēc saviem ieskatiem mainīt;
- 4) jāatsakās arī no normas, ka Saeimas balsojums par budžetu automātiski ir arī balsojums par uzticēšanos valdībai;
- 5) jāievieš tā sauktais “konstruktīvās neuzticības” balsojums, proti, parlaments var gāzt valdību tikai tad, ja vienlaikus spēj izteikt uzticību jaunam Ministru prezidentam;
- 6) neuzticības izteikšanai premjeram nepieciešams 2/3 balsu vairākums Saeimā.

Īpašu uzmanību pievēršīsim pirmajiem trim punktiem: “Visupirms premjerministra loma tiek nostiprināta tādējādi, ka parlaments uzticību izsaka tikai premjerministram, bet kabineta ministrus amatā ieceļ un no amata atceļ valsts galva pēc premjerministra ieteikuma” [24]. Seko atsauce uz vairāku valstu (Vācijas, Somijas, Itālijas, Igaunijas, Lietuvas, Polijas, Čehijas, Ungārijas) konstitūciju attiecīgajiem pantiem. Iepriekš minēto valstu politisko sistēmu pētījumi rāda, ka prezidentu

un premjeru iespējas ietekmēt valdības veidošanu ir ļoti ierobežotas, jo spēlētājs “numur’ viens” ir partijas un parlaments. Piemēram, viens no autoritatīvākajiem vācu politisko sistēmu institucionālā dizaina pētniekiem Volfgangs Izmairs (*Ismayr*) raksta: “Pamatlikuma 64. panta pirmais apakšpunkts nosaka, ka federālos ministrus izvēlas valdības vadītājs. Tomēr diez vai kanclers mēģinātu aicināt amatā ministru, kuram draudētu parlamenta neuzticības balsojums. Praksē valdības amatu sadale notiek (daļēji divpusējās) sarunās starp kancleru (vai šī amata kandidātu) un ieplānotās koalīcijas partiju “spices” politiķiem” [25]. Līdzīgi tiek vērtētas arī pārējo valstu, uz kurām atsaucas priekšlikumu autori, prezidentu un premjeru iespējas ietekmēt valdības veidošanas procesu [26–32].

Lai arī valstī ir nepieciešamas konstitucionālās izmaiņas un tās ir nobriedušas, tomēr ar Ekspertu grupas un Konstitucionālo tiesību komisijas ieteiktajām “kosmētiskajām” Pamatlikuma reformām varētu būt par maz, lai vairotu mūsu politiskās sistēmas efektivitāti un legimitāti un mazinātu daudz apspriesto plaisu starp politisko eliti un vēlētājiem. Te gan jāpiebilst, ka ar iepriekš minētajām problēmām saskaras arī citas demokrātiskās valstis. Par demokrātijas krīzi un pārāk lielo atsvešināšanos starp “mums te, apakšā” un “tiem tur, augšā” (lietojot citētā raksta autores terminoloģiju) jeb tautu un eliti runā arī politikas zinātnieki citās valstīs, piemēram, Vācijā [33].

Šī raksta autors, norādīsim uz to vēlreiz, saprot, ka “izpildvaras stiprināšana” prasa izmaiņas arī citos politiskās sistēmas institūtos, tomēr turpmāk tekstā koncentrēsimies galvenokārt uz izmaiņām tieši valdīšanas sistēmā. Atgādināsim, ka ar jēdzienu “valdīšanas sistēma” rakstā tiek saprastas attiecības jeb mijiedarbība starp likumdošanas varu un izpildvaru. Pētot izpildvaras un likumdošanas varas attiecības dažādās valdīšanas sistēmās, vācu pētnieks Stefens Ganghofs (*Ganghof*) lieto jēdzienu “trilemma” [34]. Balstoties literatūras analīzē [35–41], pētnieks definē trīs, viņaprāt, ļoti svarīgus mērķus, uz kuriem vajadzētu tiekties, veidojot valdīšanas sistēmas dizainu¹:

- 1) fleksiblu jeb latviskojot – elastīgu, katrā lemjamajā jautājumā potenciāli atšķirīgu, koalīciju veidošanas iespēju likumdošanas procesā;
- 2) iespējas identificēt izpildvaras alternatīvas vēl pirms vēlēšanām;
- 3) partiju programmatiskās kapacitātes veicināšana.

¹ Ganghofs nemēģina apgalvot, ka tikai šie trīs mērķi ir svarīgi, runājot par valdīšanas sistēmu dizainu, vai ka to sasniegšanas vēlamību nevarētu apstrīdēt. Tāpat viņš nemēģina arī apgalvot, ka tikai un vienīgi valdīšanas sistēma ietekmē šo trīs mērķu sasniegšanu. Viņš tikai mēģina pateikt, ka akadēmiskajos strīdos tiem parasti tiek pievērsta pastiprināta uzmanība.

Pirmo divu mērķu sasniegšanu labāk nodrošina prezidentārā valdīšanas sistēma. Savukārt, trešā – parlamentārā. Tātad neviena no valdīšanas sistēmām, ne abas klasiskās, ne arī pusprezidentārās, nespēj vienlaikus sasniegt visus trīs mērķus, labākajā gadījumā – divus.

Aplūkosim katru no trim mērķiem detalizētāk. Sāksim ar fleksiblu, katrā lejamajā jautājumā atšķirīgu koalīciju veidošanas iespējamību parlamentā. Stabīlā koalīcijā, kur katram spēlētājam potenciāli ir veto tiesības, vairākuma principam ārpus koalīcijas līguma ir formāla nozīme. Savukārt fleksiblu, atšķirīgu koalīciju veidošana, ideālā gadījumā, neļauj nevienai partijai realizēt veto tiesības, un parlamenta balsojumos būs vērojama tendence iegūt “vidējo” (mediālo) rezultātu. Piemēram, ja koalīcijas līgumā tiek akceptēta kādas partijas pozīcija noteiktā jautājumā, tad, lai arī parlamentā “brīvā” balsojumā uzvarētu pretējais viedoklis, koalīcijas disciplīna to visdrīzāk nekad nepieļaus.

Vēl viena prezidentārās sistēmas priekšrocība ir izpildvaras alternatīvu identificēšanas iespēja pirms vēlēšanām. Prezidentārajā valdīšanas sistēmā vēlētājiem ir iespēja nobalsot ne tikai par partiju, bet arī izdarīt tiešu izvēli starp divām alternatīvām valdībām. Tas nozīmē, ka valdību veido nevis partijas, savstarpējās sarunās kaulējoties un tirgojoties tikai tad, kad vēlēšanas jau ir beigušās, bet gan pašiem vēlētājiem balsojot vēlēšanās. Parasti šis jautājums par identifikāciju tiek saistīts arī ar “skaidru” atbildību par politiķu lēmumiem un šo lēmumu rezultātiem. Nereti abi jautājumi tiek uztverti kā sinonīmi, tomēr, kā norāda Ganghofs, tā nav. Arī tiešās visas tautas vēlēšanās ievēlēts prezidents, ja viņam nav atbalsta parlamentā, var būt spiests izvēlēties tik lielus kompromisus, ka nav skaidrs, kurš ir atbildīgs par realizēto politiku. Akcents prezidentāro sistēmu izpētes gadījumā tomēr vairāk tiek likts uz “identificējamību,” tai pat laikā paturot redzes lokā arī atbildības problēmu.

Ir tikai viens mērķis, kura sasniegšanu labāk nodrošina parlamentārā valdīšanas sistēma – partiju programmatiskās kapacitātes veicināšana. Ar programmatisko kapacitāti tiek domātas partijas ar pietiekami skaidri iezīmētām programmatiskām nostādnēm mūsdienu daudzdimensonālajā ideoloģiju pasaulē. Tas paredz arī spēju nodrošināt politiskā procesa aktieru, sākot ar parlamenta deputātiem un beidzot ar ministriem un valdības vadītāju, turēšanos pie šīm nostādnēm un nepieciešamības gadījumā viņu saukšanu pie politiskās atbildības. Partijām ar augstu programmatisko kapacitāti normatīvajā demokrātijas teorijā tiek ierādīta viena no centrālajām vietām. Tiek uzskatīts, ka šādām partijām ir liela nozīme, skaidrojot sarežģītos politiskos lēmumus ierindas vēlētājiem, kuriem tie lielākoties ir grūti saprotami.

Ja atzīstam par nozīmīgiem trīs Ganghofa definētos mērķus, uz kuriem vajadzētu tikties demokrātiskām valdīšanas sistēmām, tad esam spiesti secināt, uzsvērsim to vēlreiz, ka vismaz divu no tiem

sasniegšanu labāk nodrošina prezidentārā sistēma. Pats Ganghofs gan par mazāko "Jaunumu" atzīst, lietojot viņa terminoloģiju, pusparlamentāro sistēmu. Šādai sistēmai raksturīgs divpalātu parlaments, kur abas palātas ievēl tauta, kur abām ir veto tiesības, bet kur augšpalātai nav tiesību izteikt neuzticību valdībai. Kā labāko piemēru šādai sistēmai viņš nosauc lielāko (vairāk par septiņiem miljoniem iedzīvotāju) Austrālijas štatu – Jaundienvidvelsu (vairāk sk. [42]). Pēc raksta autora domām, Latvijas gadījumā šāda sistēma nav aktuāla kaut vai valsts unitārās uzbūves un mazā iedzīvotāju skaita dēļ.

III. Partijas postdemokrātiskajās sabiedrībās un Latvijā

Par parlamentārās valdīšanas sistēmas sekmīgas funkcionēšanas vienu no būtiskiem priekšnosacījumiem tradicionāli tiek uzskatītas lielas, spēcīgas, disciplinētas un programmatiskas partijas. "Masu partija ir mirusi," paziņo jaunas partiju "sugas" – karteļa partijas – atklājēji Rihards Kacs (*Katz*) un Pīters Meirs (*Mair*) [43]. Ja tradicionālās masu partijas ir mirušas, tad kā gan turpmāk funkcionēs parlamentārās valdīšanas sistēmas? Vai šai sistēmai (atcerēsimies Ganghofa "trilemmu") vēl arvien labāk nekā citām sistēmām izdosies nodrošināt partiju "programmatisko kapacitāti"?

Lai atbildētu uz iepriekš uzdotajiem jautājumiem, šai raksta sadaļā tiks analizētas postindustriālajās sabiedrībās notiekošās izmaiņas politisko partiju organizācijā un funkcijās, pieņemot, ka šīs izmaiņas ietekmē arī citus politiskās sistēmas institūtus, tai skaitā valdīšanas sistēmu. Pētnieku uzmanība jau pasen pievērsta vairākām fundamentālām "vecajās" demokrātijās notiekošām izmaiņām, kas "torpedē" atsevišķas politisko partiju funkcijas, ko tās tradicionāli pildījušas. Varētu pat teikt, ka šo transformāciju rezultātā visvairāk cieš tieši parlamentārās sistēmas. Izsakoties precīzāk, iepriekš minētās izmaiņas padara maznozīmīgāku, nekā līdz šim uzskatīts, parlamentāro valdīšanas sistēmu lomu partiju "programmatiskās kapacitātes" nodrošināšanā. Tāpēc arvien sarežģītāk kļūst akcentēt parlamentārās sistēmas "pārākumu" šai parametrā pār citām valdīšanas sistēmām.

Pārlapojot demokrātisku politisku režīmu izpētei veltītās publikācijas, nākas secināt, ka liberālā demokrātija tiek kritizēta arvien biežāk. Piemēram, britu sociologs Kolins Kraučs (*Crouch*) mūsdienu demokrātiskās valstis sauc par postdemokrātijām [44] (sk. arī [45]). Viņš raksta:

"Šajā modelī (postdemokrātijā – G. O.), neskatoties uz to, ka vēlēšanas notiek un mainās valdības, publiskās vēlēšanu debates ir rūpīgi kontrolēta izrāde, ko vada savā starpā konkurējošas, pārliecināšanas metodes zinošu profesionālu ekspertu komandas. Debates ir ierobežotas ar

nelielu problēmu skaitu, kuras izvēlējušās šīs komandas. Pilsoņu masas spēlē pasīvu, klusējošu, pat apātisku lomu, reaģējot tikai uz viņiem raidītiem signāliem. Šīs vēlēšanu izrādes aizsegā tiek veidota reālā politika, kas balstās uz ievēlēto valdību un elitu, kas pārsvarā pārstāv biznesa intereses, privātu sadarbību” [46].

Citētajā grāmatā “Postdemokrātija” sociologs atsevišķu nodaļu veltījis arī politiskajām partijām (“Politiskā partija postdemokrātijas apstākļos” [47]). Par klasisku XXI gs. partiju viņš sauc organizāciju, kas sastāv no iekšējās elites, kas pati sevi atražo un kas stāv tālu no masu kustībām, kurām būtu jākalpo partijām kā bāzei. Tai pat laikā partijas ir ērti “iekārtojušās” starp korporācijām, kas dod tām naudu apmaiņā pret solījumiem dāsni aplaimot naudas devējus, politiķiem nokļūstot pie varas.

Nesaudzīgs pret liberālo demokrātiju un politiskajām partijām ir arī itāļu pētnieks Danilo Zolo [48]. Savas plašu rezonansi ieguvušās grāmatas “Demokrātija un sarežģītība. Reālistiska pieeja” izdevumam krievu valodā speciāli rakstītajā priekšvārdā [49] Zolo uzsver, ka šodien nav skaidrs, ko jāsaprot ar vārdu “demokrātija”, un turpina:

“Mūsdienās neviens netic demokrātiskās pārstāvniecības vērtībām, kur politiskās partijas tiešām ir pārstāvnieciskas organizācijas, kas precīzi aizvada līdz valsts varas augstākajiem ešeloniem vēlētajū prasību un gaidu būtību. Politiskās partijas .. ir pašpietiekamas struktūras, kas apkalpo privilīģēto un visvareno elitu intereses, bieži ielaižoties savstarpējos darījumos ar tām” [50].

Zolo uzskata, ka parlamentārā demokrātija atdod vietu telekrātijai. Masu politiskās partijas, kas kādreiz bija daudzskaitlīgas, sociāli aktīvas un atvērtas politiskajām diskusijām, pamazām noiet no skatuves, jo to vadībai vairs nav nepieciešams piesaistīt jaunus biedrus un aktīvistus. Partiju vadībai tas nav vajadzīgs, jo valsts un privātās televīzijas kanāli ir ievērojami lētāki un efektīvāki politiskās propogandas instrumenti. Uz šī fona jaunie politikas subjekti jau vairs nav partijas, bet gan šaurs elitāru uzņēmēju loks, kas piedalās vēlēšanās, konkurējot reklāmas kampaņās un vēršoties pie pilsoņu – patērētāju masām. Viņaprāt, šādas politiskos režīmus pamatoti var nosaukt par postdemokrātiskām teo-oligarhijām [51].

Arī vācu sociologs Ralfs Dārendorfs (*Dahrendorf*) kritizē liberālo demokrātiju un norāda uz partiju “elektorālās bāzes” ievērojamu sarukšanu, kas, viņaprāt, vienlaikus veicina arī populismu:

“Partiju noriets atspoguļo šķiru norietu. Vecā proletariāta un vecās buržuāzijas vairs nav. To vietā redzam to, ko dažkārt dēvē par “nogludinātu vidusšķiras sabiedrību”, kaut gan vienā galā tai ir svarīgā superbagāto cilvēku elite, bet otrā – sabiedrības zemākais slānis. Pati sabiedrības struktūra ir kļuvusi nestabila. Nav sociālo grupu, uz kuru pamata veidotos noturīgas organizācijas. Cilvēki ir zināmā mērā sociāli

bezpajumtnieki. Tas nozīmē, ka viņu intereses mainās, mainoties situācijām. Tas arī nozīmē, ka viņi vairs neatrod politiskās mājas partijās, bet reaģē uz situācijām, miglainiem noskaņojumiem un, pirmām kārtām, uz emociju, ja ne aizvainojumu aicinājumiem. Šādos apstākļos populistu plaukst un zeļ” [52].

Sociologs akcentē arī vēlētāju uzticības mazināšanos tradicionālajām politiskajām partijām, kas ietekmē parlamentu darbu – notiek šī institūta lomas mazināšanās politisko lēmumu pieņemšanā. Uz jautājumu “kāpēc” Dārendorfs atbild:

“.. politiskās partijas ir kļuvušas par varas sadales “mašīnām,” ko veido labi organizēti savu cilvēku kadri. .. partijas .. ir zaudējušas savas ideoloģiskās iezīmes. Svarīgāka ir piederība, nevis noteikts uzskatu kopums. .. Rezultāts ir acīmredzams saiknes zudums starp redzamajiem politikas spēlētājiem un elektorātu. Tā kā partijas darbojas parlamentā, šis saiknes zudums ietekmē institūciju, kurai ir izšķiroša nozīme demokrātiskā valstī. Cilvēki vairs neuzskata, ka parlaments pārstāv viņus un ka tam ir nepieciešamās likumīgās tiesības pieņemt lēmumus viņu vārdā” [53].

To, kāpēc parlamenti ir tik novājināti, Dārendorfs skaidro vēl arī šādi:

“Amerikas Savienoto Valstu prezidentiem ir vara, kuru ar ASV konstitūcijas starpniecību ierobežo Kongress; viņi ir tikai viens posms atsevišķo varu triādē. Turpretim Eiropas “prezidentālie” premjerministri ir, Lielbritānijas lorda kanclera vārdiem sakot, “ievēlēti diktatori”. Tas nozīmē, ka viņi vairs neuztver parlamentu nopietni. Dažos gadījumos parlamenti ir kļuvuši par izpildvaras pakalpiņiem” [54].

Ko varam secināt no iepriekš citētajām demokrātijas pētnieku atziņām (raksta autors atvainojas lasītājam par daudzajiem citātiem)?

Pirmkārt, notiek ne tikai partiju “elektorālās bāzes” ievērojama sarukšana, bet arī ideoloģisko pozīciju erozija. Tiek zaudēta saikne ar vēlētājiem, un partijas, runājot Dārendorfa vārdiem, pārvēršas par varas sadales “mašīnām,” kas arvien vairāk gatavas izdabāt naudas devējiem nevis vēlētājiem.

Šo procesu konceptualizācija ir rezultējusies jaunos terminos: “universālā partija” (*catch – all party*) un “karteļa partija” (*cartel party*). Universālo – “ķer ciet visus” – partiju “stratēģiju un taktiku” raksturo tieši deideoloģizācija, partiju “spices” lomas pieaugums. Šo partiju mērķis ir tikai un vienīgi vēlētāju balsu iegūšana un vara [55].

Savukārt karteļa partijas raksturo partiju un valsts saplūšana, kā arī tendence partijām vienoties savā starpā, neskatoties uz ideoloģiskajām atšķirībām. Raksturojot šādas partijas, Kacs un Meirs izmanto Franču domātāja Bertrāna de Žuvenela (*Jouvenel*), kā abi to sauc, aforismu – starp diviem deputātiem, no kuriem viens ir revolucionārs, bet otrs tāds nav, ir mazāk atšķirību nekā starp diviem revolucionāriem, starp kuriem

viens ir deputāts, bet otrs nē [56]. Šādām partijām galvenais ir izmantot valsts resursus un ierobežot politisko konkurenci, lai tikai nodrošinātu panākumus vēlēšanās. Tās ir mazskaitīgas domu biedru organizācijas, kuru galvenais mērķis ir būt "tramplīnam", lai ļautu partijas līderiem tikt pie varas.

Otrkārt, partijas tomēr (kā uz to norāda arī Dārendorfs [57]) vēl joprojām ir neaizstājama ne tikai demokrātisku vēlēšanu, bet arī visas demokrātiskās politiskās sistēmas sastāvdaļa. Partijas mainās, tāpēc pārmaiņas notiek arī citos politiskās sistēmas institūtos. Piemēram, vērojama parlamentu lomas mazināšanās un izpildaras ietekmes palielināšanās parlamentārajās sistēmās gan Rietumeiropā, gan Austrumeiropā. Šīs izmaiņas rezultējas kā simpātiju pieaugums prezidentālismam kā valsts varas institūtam. Par šo tendenci runā arī iepriekš citētie pētnieki. Dārendorfs: "Zināmā mērā Eiropā mums vajadzīgs vairāk, nevis mazāk prezidentālisma, vismaz, ja to pienācīgi saprot tā kā ASV, kur likumdevēja vara un izpildvara ir atdalītas un vienādi spēcīgas" [58]. Zolo: "Valdības augstāko amatpersonu tieša ievēlēšana .. veicinātu partiju starpniecības ierobežošanu un varas stabilitāti" [59]. Varam secināt, ka abi autori kā vienu no risinājumiem partiju un arī parlamentu lomas izmaiņām postdemokrātijās, lietojot Krauča terminoloģiju, pieļauj iespēju radikāli reformēt izpildvaru un ieviest arī tieši ievēlētu prezidenta institūtu.

Lai gan Latvijas demokrātija ir salīdzinoši jauna un mūsu politiskā sistēma, partiju sistēmu ieskaitot, joprojām atrodas veidošanās procesā, no iepriekš aprakstītajām izmaiņām arī mums nav iespējams izvairīties. Latvijas politiskās partijas arvien vairāk sāk līdzināties "karteļa partijām", kas ir saaugušas ar valsti un kurām nav saiknes ar ierindas vēlētājiem, par kuriem tās parasti atceras, tikai tuvojoties vēlēšanām. Lai arī partiju biedru skaits atšķirībā no Rietumeiropas pēdējos gados ir "piedzīvojis spēju kāpumu" [60], lielas, spēcīgas, disciplinētas un programmatiskas masu partijas pēc neatkarības atgūšanas tā arī nav izveidojušās. Lai arī lielākā daļa 12. Saeimā pārstāvēto partiju ir ievērojami lielākas nekā savulaik "Latvijas ceļš" ("mazākā valdošā partija Eiropā" – mēdza teikt šīs partijas biedri), un četru parlamentā iekļuvušo partiju ("Vienotība", "Nacionālā apvienība", "Latvijas Zemnieku savienība", "Saskaņa") biedru skaits mērāms tūkstošos, nevienu no tām nevar uzskatīt par masu partiju šī vārda tradicionālā nozīmē. Piemēram, "Latvijas Zemnieku savienība" var tikai sapņot par tiem daudzajiem tūkstošiem biedru, kurus šai partijai bija izdevies piesaistīt pagājušā gadsimta trīsdesmitajos gados: "Zemnieku savienības kongress noslēdzās svētdien. Kongresā piedalījās pavisam 770 delegāti, .. reprezentējot apmēram 39 000 biedru.." [61]. Partijām "izaugt" lielākām ir traucējis kaut vai tas, ka daudzām no tām, tai skaitā valdošajām, ir bijis īss mūžs. Nelielo

biedru skaitu Latvijas politiskajās partijās veicina arī neuzticēšanās tām. Partijām, salīdzinot ar citiem politiskās sistēmas institūtiem, Latvijā uzticas vismazāk valsts iedzīvotāju, un šis rādītājs jau ilgāku laiku ir zemākais vai viens no zemākajiem ES valstīs. Pēdējos 10 gados (2006–2016) politiskajām partijām gadu no gada Latvijā uzticas mazāk par 10 procentiem (rādītājs svārstās amplitūdā no 5 līdz 9 procentiem) [62], [63]. Politologs Jānis Ikstens uzskata, ka “iespējams, partiju vērtējumā apspoguļojas negatīvais vērtējums par valsts attīstību kopumā., kas zināmā mērā ir saistīts ar partiju intelektuālo kapacitāti un veikspēju” [64]. Intelektuālo kapacitāti un veikspēju, vēlreiz lietojot jēdzienu “iespējams”, vismaz daļēji varētu risināt, rekrutējot jaunus biedrus (ne vienmēr un obligāti gados jaunus) un ļaujot viņiem straujāk virzīties uz augšu pa partijas hierarhijas kāpnēm. Diemžēl mūsu partijas nav politisko līderu “kalves”, kur tikai un vienīgi iekšējā konkurence nodrošina partijas elites veidošanos un nepieļauj pelēcību nonākšanu vadošos amatos. Īstas konkurences neesamība, protams, nesekmē arī spēcīga premjera iespējamo nokļūšanu amatā.

Konkurences trūkums politiskajās partijās ietekmē arī deputātu kandidātu izvēles procesu, kur ļoti liela ietekme ir tieši partiju līderiem nevis ierindas biedriem [65].

Latvijā nedarbojas arī tradicionālais svārsta princips, kas, vismaz tradicionāli, “vecajās” demokrātijās ir kustējies no labās uz kreiso un no kreisās uz labo pusi. Svārsts ir iestrēdzis vienā pusē (kuru grūti vienmēr nosaukt par labo pusi), un tā svārstības lielākoties ir nebūtiskas. Latvijā t. s. labējām partijām pēc neatkarības atgūšanas nav bijis un arī tagad nav īstas opozīcijas kreisajā flangā. Latvijas senākā un savulaik lielākā politiskā partija – Latvijas Sociāldemokrātiskā strādnieku partija – ir kļuvusi par sīku, nemanāmu organizāciju (par cēloņiem šoreiz nerunāsim), kas 12. Saeimas vēlēšanās startēja Reģionu apvienības veidotajā sarakstā un kuras pārstāvju jau pasen kā nav parlamentā. Savukārt šo nišu aizpildīt gribošie politiķi, kuri savu partiju sauc par sociāldemokrātisko partiju “Saskaņa”, to izdarīt nespēj, ne tikai, bet galvenokārt, etnisku iemeslu dēļ. Līdz ar to politiskā svārsta kustība, iespējams, arī pārskatāmā nākotnē būs tikpat ierobežota un par īstu opozīciju joprojām runāt būs neiespējami.

Tradicionālo ideoloģisko dalījumu mūsdienās arvien vairāk sāk “korigēt” arī citi pretstati, kas vērojami mūsdienu sabiedrībās. Piemēram, dalīšanās cilvēkos, kas no globalizācijas ir ieguvuši, un cilvēkos, kuri palikuši tukšā [66]. Šķiet, ka arī šis dalījums tomēr ir ideoloģiski “iekrāsots.” Tas nav vienkārši konflikts starp “slēgtās” un “atvērtās” sabiedrības piekritējiem, tas ir arī vērtību pretnostatījums. Vienā pusē ir liberālas orientācijas cilvēki, kuru vērtību skalas augšgalā atrodas indivīds un brīvība, savukārt otrā – ļaudis ar konservatīvu ievirzi, kuri

priekšplānā liek kopienai un tradīcijās balstītu kārtību. Šķiet, ka visbiežāk mūsu partiju domstarpību daži cēloņi meklējami tieši šādās vērtīborientāciju atšķirībās. Tai pat laikā tradicionālā Latvijas partiju ideoloģiskā pozicionēšanās ir neprecīza. Piemēram, tikai šogad (2016) notikušajā kongresā Latvijas Zemnieku savienība beidzot atteicās no jēdziena "centriska" partijas ideoloģiskās orientācijas raksturojumā.

Ir vēl arī citas "kaites", ar kurām "slimo" mūsu partiju sistēma un kas ir īpaši iedarbīgas savienojumā ar parlamentāro valdīšanas sistēmu, mazinot tās spēju nodrošināt efektīvu valsts pārvaldi.

Pirmkārt, valsts pārvaldes darbu negatīvi ietekmē premjera amata nestabilitāte, bieži mainoties valdībām. Laikā starp 1993. gada augustu, kad pēc 5. Saeimas vēlēšanām tika izveidota Valda Birkava ("Latvijas ceļš") vadītā valdība, un 2016. februāri, kad beidza pastāvēt Laimdotas Straujumas ("Vienotība") kabinets, Latvijā ir darbojušās 18 valdības. To vidējais mūža ilgums ir bijis 15 mēneši. Turklāt tās visas ir bijušas koalīcijas valdības.

Otrkārt, negatīvi vērtējama arī premjeru nepietiekamā ietekme uz valdības darbu, kā arī koalīcijas valdības veidojošo partiju nespēja pietiekami operatīvi un efektīvi sadarboties, risinot samilzušās sabiedrības problēmas. Treškārt, Saeimas frakciju disciplīna un parlamenta vairākuma "dzelzainā diktatūra", nerēķinoties ar opozīciju, no kā cieš pieņemto likumu un lēmumu kvalitāte. Tiek uzskatīts, ka "Saeimas frakciju disciplīna ir augsta arī pārējo Eiropas valstu kontekstā" [67] un "Latvijas parlamentā izveidojies mažoritārs politikas veidošanas stils, ko raksturo kopumā noraidošā attieksme pret priekšlikumiem, ko iesniedz politiskā opozīcija" [68].

Pēc raksta autora domām, iepriekš teiktajam vajadzētu likt mūsu parlamentārās valdīšanas sistēmas reformatoriem raudzīties prezidentārisma virzienā. Proti, ja prezidentu ievēlētu tauta, viņam ne tikai kā valsts, bet arī kā valdības galvai būtu reāla nevis nomināla ietekme uz paša veidotās valdības darbu. Prezidentu tik ļoti nesaistītu koalīcijas vienošanās valgi, un viņš arī tik ļoti nebūtu atkarīgs no partiju koalīciju stabilitātes parlamentā. Koalīcijas parlamentā būtu mainīgas un tiktu veidotas atbilstoši likumdošanas procesa konkrētajai dienaskārtībai (katru reizi atkal no jauna). Pastāvētu iespēja lēmumu pieņemšanā iesaistīt arī opozīcijas partijas un šādi uzlabot lēmumu un likumu kvalitāti. Nereti tiek piedāvāta pat procentu barjeras vai nu samazināšana līdz minimumam, vai arī atcelšana pavisam, tādējādi nodrošinot pēc iespējas plašāku pārstāvniecību parlamentā [69]. Te varētu iet vēl tālāk un atgādināt, ka partijas ir tikai viens no vēlēšanu procesa trim subjektiem līdzās brīvprātīgām asociācijām (vēlētāju apvienībām) un neatkarīgajiem kandidātiem. Pēdējo divu subjektu loma demokrātiskajās valstīs parasti netiek pienācīgi novērtēta. Tiek uzskatīts [70], ka šāda situācija

ir nevēlama laikā, kad, no vienas puses, daudzas politisko partiju funkcijas atmirst vai transformējas, bet, no otras puses, to elektorālās funkcijas nozīmība tikai pastiprinās. Partiju monopola netiešās sekas ir likumdošanas varas vājināšanās.

IV. Sadalītā Latvijas sabiedrība

Šai raksta sadaļā mēģināsim kļiedēt, nosauksim to par “akadēmisko mītu”, ka neviendabīgām sabiedrībām “piemērotākas” ir parlamentārās valdīšanas sistēmas. Arī Latvijas sabiedrību varētu raksturot kā neviendabīgu, jo, lai arī tas neskan “politkorekti,” realitātei diemžēl atbilst publiskajā telpā arvien biežāk lietotais mūsu valsts raksturojums – divkopienu sabiedrība. Tieši šādām sabiedrībām Arends Lijpharts (*Lijphart*) piedāvā savu konsociālās jeb konsensa demokrātijas modeli, kam bijusi liela ietekme uz demokrātijas diskursa attīstību mūsdienās. Šādas sabiedrības viņš sauc par plurālām sabiedrībām. Ar jēdzienu “plurāla sabiedrība” zinātnieks saprot sabiedrību, kas ir segmentāru pretrunu sašķelta. Segmentuārie šķēlumi var būt reliģiskas, ideoloģiskas, lingvistiskas, reģionālas, kulturālas, rasu vai etniskas dabas. Šādās sabiedrībās “politiskās partijas, interešu grupas, plašsaziņas līdzekļi, skolas un brīvprātīgo asociācijas ir tendētas organizēties ap segmentuāro šķēlumu līnijām” [71]. Sociālās grupas, ko vieno šādi šķēlumi, viņš sauc par plurālās sabiedrības segmentiem. Lijpharts šādi raksturo konsociālo demokrātiju:

“Konsociālo demokrātiju var definēt ar četriem to raksturojošiem jēdzieniem. Pirmais un pats nozīmīgākais elements ir plurālās sabiedrības visu nozīmīgāko segmentu politisko līderu lielās koalīcijas valdība. ..Pārējie trīs konsociālās demokrātijas elementi ir: (1) savstarpējais veto jeb “saskaņotā vairākuma” likums, kurš kalpo kā minoritāšu nozīmīgāko interešu papildus aizsarglīdzeklis; (2) proporcionalitāte kā politiskās pārstāvniecības, valsts amatpersonu ievēlēšanas un budžeta līdzekļu sadales principiāls standarts, un (3) augsta katra segmenta autonomijas pakāpe, kārtojot savas iekšējās lietas” [72]. Grāmatas “Demokrātija plurālās sabiedrībās” tulkojumam krievu valodā speciāli rakstītajā priekšvārdā Lijpharts norāda, ka no četriem iepriekš aplūkotojiem principiem pirmais un ceturtais esot tie būtiskākie, bet pārējiem diviem ir pakārtota nozīme [73].

Lijpharta veiktā demokrātijas analīze ļauj secināt, ka t. s. “vestminsteres” jeb uz vairākumu balstītā demokrātija ir piemērotāka sabiedrībām ar homogēnu struktūru. Savukārt sabiedrībām ar segmentārām pretrunām – konsociālās demokrātijas modelis. Tāpat Lijpharts ir pārliecināts, ka sabiedrībām ar segmentārām pretrunām piemērotāka

ir parlamentārā valdīšanas sistēma savienojumā ar proporcionālo vēlēšanu sistēmu [74, 75].

Neviendabīgu sabiedrību raksturošanai literatūrā visbiežāk izmanto trīs terminus: plurāla sabiedrība (*plural society*), sadalīta sabiedrība (*divided society*) un fragmentēta sabiedrība (*fragmented society*). Šo rindu autors piekrīt pētniekiem, kuriem Lijpharta lietotais jēdziens “plurāla sabiedrība” vairāk asociējas ar politisko plurālismu un kuri to izmanto, lai raksturotu liberālo demokrātiju, nevis sabiedrības, ko apraksta Lijpharts [76]. No atlikušajiem diviem terminiem izvēlēsimies jēdzienu “sadalīta sabiedrība”. Galvenokārt tāpēc, ka ierasti par sadalītām sabiedrībām tiek runāts gadījumos, kad valsts politiskajā dzīvē vērojama šķelšanās tieši pēc etniskās pazīmes [77]. Šo rindu autors uzskata, ka, analizējot Latvijas neviendabīgo sabiedrību, priekšroku vajadzētu dot tieši šim terminam.

Lijpharta piedāvātais modelis ir raisījis diskusijas un kritiku. Kritikas vektors vērsts uz to, ka konsociāla institucionāla kārtība ved pie pastāvošo atšķirību starp grupām akcentuācijas un līdz ar to tikai provocē konfliktus starp segmentiem. Atšķirīgi uzskati par Lijpharta aprakstīto sabiedrību problēmu risināšanu ir, piemēram, Donaldam Horovicam (*Horowitz*). Kā alternatīvu konsociatīvajam modelim Horovics izvirza integratīvo jeb, kā to vēl bieži sauc, “centrtieces” modeli [78]. Šis modelis paredz, ka partikulāro grupu iekļaušanai politiskajos procesos ir jānotiek tā, lai nevis vairotu, bet gan mazinātu grupu identitāti; nevis sadalīt sabiedrību politiskos segmentos, bet gan stimulēt kontaktus, mijiedarbību un koalīcijas starp grupām. Grupas jeb kolektīvo tiesību un brīvību vietā tiek liktas individuālās. Nevēršoties pret teritoriālo autonomiju un federālismu, integratīvās pieejas piekritēji uzskata, ka ir jāizvairās no administratīvi teritoriālo un etnisko robežu sakrišanas. Horovics pat iesaka “izšķīdināt” etniskās grupas pa dažādām teritoriāli administratīvām vienībām, kam būtu jāmazina grupu ierašanās sevī. Īpaša uzmanība (kā integrācijas instrumentam) tiek piešķirta arī elektorālo institūtu uzbūvei, kam būtu jāstimulē politiķus meklēt vēlēšanu balsis dažādos sabiedrības segmentos, nevis balstīties savā segmentā. Vēlēšanām, pēc “integracionistu” uzskatiem, ir jābūt politiskā tirgus (*bargaining*) arēnai, lai rezultātā veidotos starpsegmentāras politiskās partijas un koalīcijas.

Interesantu versiju, kā risināt sadalītu sabiedrību institucionālā dizaina problēmu, piedāvā arī Filips Rēders (*Roeder*) [79]. Viņa pieeja ir ieguvusi varas dalīšanas (*power dividing*) nosaukumu. Tās kodols ir koalīciju veidošana “pēc interesēm” (to sastāvā var ietilpt dalībnieki no dažādiem segmentiem), bet nesošā instucionālā konstrukcija – strikta varas dalīšana, kas raksturīga tieši prezidentārajām sistēmām, turklāt vēl ar mažoritāru vēlēšanu sistēmu. Viņš uzsver arī augsta individuālo tiesību un brīvību ievērošanas līmeņa nepieciešamību.

Tātad gan Horovicam, gan Rēderam ir pretēji uzskati Lijpharta paustajai nostājai. Turklāt, pēc Rēdera domām, arī prezidentāru valdīšanas sistēmu un mažoritāro vēlēšanu sistēmu, nevis tikai parlamentāru sistēmu un proporcionālo vēlēšanu sistēmu (kā uzskata Lijpharts), iespējams izmantot sadalītu sabiedrību problēmu risināšanā.

Tai pat laikā citi pētījumi liek secināt, ka neviena no iepriekš apskatītajām divām pieejām sadalītu sabiedrību problēmu risināšanai negarantē politiskās sistēmas stabilitāti. Pēc Stefana Volfa (*Wolff*) domām, neeksistē universālas receptes fragmentētu (viņš lieto šo terminu) sabiedrību problēmu risināšanai [80]. Tāpēc ir jāvadās no konkrētā gadījuma (lietojot līdzīgi domājoša pētnieka terminoloģiju) “satura un konteksta” [81]. Pie līdzīgiem secinājumiem, analizējot demokrātijas konsolidācijas iespējas trešā viņa valstīs, nonāk arī citi pētnieki – labāk analizēt atsevišķus gadījumus jeb valstis nevis mēģināt vispārīnāt, jo tieši šāda pieeja ļauj produktīvāk atklāt attiecīgās politiskās sistēmas iekšējo loģiku [82].

Varam izdarīt divus vispārīnājumus. Pirmkārt, parlamentāra valdīšanas sistēma nav “vienīgi iespējamā” neviendabīgām sabiedrībām. Šādām sabiedrībām piemērotas varētu būt arī prezidentārās sistēmas. Otrkārt, pētot sadalīto Latvijas sabiedrību un piedāvājot reformēt politiskās sistēmas institucionālo dizainu, nedrīst vadīties tikai no akadēmiskajā literatūrā atrodamajiem vispārīnājumiem – uz pētāmo problēmu jāspēj paskatīties arī kā uz atsevišķu gadījumu.

Secinājumi

1. Mūsu politiskā sistēma nestrādā pietiekami efektīvi un tai ir legītimitātes problēmas. Cilvēki neuzticas politiskās sistēmas institūtiem. Arvien biežāk tiek runāts par to, ka nevis mazinās, bet gan palielinās daudz apspriestā plaisa starp varu un tautu. Šo problēmu cēlonis nav meklējams tikai ierēdniecībā. Ierēdniecības politisko vadību nodrošina premjers un viņa vadītā valdība. Līdz šim ar to mūsu ministru prezidenti un arī ministri spējuši tikt galā vāji.
2. Latvijā ir bijuši vairāki mēģinājumi reformēt valsts konstitucionālo dizainu. Viens no pēdējiem ir piedāvājums stiprināt tieši izpildvaru. Stiprināt izpildvaru nozīmē nostiprināt premjerministra lomu, ļaujot viņam izvēlēties kabineta locekļus, kurus amatā ieceļ un atceļ nevis parlaments, bet, pēc premjera ieteikuma, Valsts prezidents. Reformatori atsauca uz vairāku Eiropas valstu konstitūcijām. Tai pat laikā šo valstu politisko sistēmu pētījumi liecina, ka prezidentu un premjeru iespējas ietekmēt valdības veidošanu ir ļoti ierobežotas, jo galvenie spēlētāji ir partijas un parlaments.

3. Ar premjerministra varas nostiprināšanu varētu būt nepietiekami, lai padarītu efektīvāku politisko lēmumu pieņemšanu un nodrošinātu sabiedrības problēmu risināšanas stratēģisku redzējumu. Izpildvaras stiprināšana prasa radikālākas izmaiņas valdīšanas sistēmā. Alternatīva parlamentārajai valdīšanas sistēmai varētu būt prezidentārā sistēma.
4. Tradicionāli iedala trīs svarīgus mērķus, uz kuriem vajadzētu tiekties, veidojot valdīšanas sistēmas dizainu: fleksiblu koalīciju veidošanas iespēja likumdošanas procesā; iespējas identificēt izpildvaras alternatīvas vēl pirms vēlēšanām; partiju programmatiskās kapacitātes veicināšana. Prezidentārā sistēma labāk nodrošina pirmo divu mērķu sasniegšanu, parlamentārā – trešā.
5. Demokrātiskajās valstīs notiekošās izmaiņas politisko partiju organizācijā “torpedē” vairākas šo organizāciju funkcijas, ko tās tradicionāli pildījušas. Šo transformāciju rezultātā visvairāk cieš tieši parlamentārās sistēmas. Parlamentārajai sistēmai arvien grūtāk izdodas nodrošināt partiju programmatisko kapacitāti un līdz ar to arvien problemātiskāk kļūst akcentēt parlamentārās sistēmas “pārākumu” šai parametrā pār citām valdīšanas sistēmām. Šim apstāklim vajadzētu likt mūsu parlamentārās valdīšanas sistēmas reformatoriem drosmīgāk raudzīties prezidentārisma virzienā.
6. Prezidentārā sistēmā prezidentam – ne tikai kā valsts, bet arī kā valdības galvai – būtu reāla nevis nomināla ietekme uz paša veidotās valdības darbu. Prezidentu tik cieši nesaistītu koalīcijas vienošanās valgi, un viņš arī tik ļoti nebūtu atkarīgs no partiju koalīciju stabilitātes parlamentā. Koalīcijas parlamentā būtu mainīgas un tiktu veidotas atbilstoši likumdošanas procesa konkrētajai dienaskārtībai. Pastāvētu iespēja lēmumu pieņemšanā iesaistīt arī opozīcijas partijas un šādi uzlabot politisko lēmumu kvalitāti.
7. Parlamentāra valdīšanas sistēma nav “vienīgi iespējamā” neviendabīgām, sadalītām sabiedrībām. Šādām sabiedrībām piemērotas varētu būt arī prezidentārās sistēmas. Diemžēl neviena no sistēmām sadalītu sabiedrību problēmu risināšanā apriori negarantē panākumus, jo neeksistē universālas receptes šādu sabiedrību pretrunu “ārstēšanā”. Tāpēc, pētot sadalīto Latvijas sabiedrību un piedāvājot reformēt politiskās sistēmas institucionālo dizainu, nevajadzētu vadīties tikai no akadēmiskajā literatūrā atrodamajiem vispārinājumiem. Uz pētāmo problēmu jāspēj paskatīties arī kā uz atsevišķu gadījumu.

LITERATŪRAS SARAKSTS

1. Giddens, A. *Turbulent and Mighty Continent. What Future for Europe?* Cambridge: Polity Press, 2014. Atsauce: Гидденс Э. *Неспокойный и могущественный континент. Что ждет Европу в будущем?* Москва: Изд. дом "Дело" РАНХиГС, 2015.
2. Turpat, c. 27–66.
3. Hartlapp, M., Wiesner, C. (Hrsg.) Gewaltenteilung und Demokratie im Mehrebenenystem der EU. Neu, anders – oder weniger legitim? In: *Zeitschrift für Politikwissenschaft*, 2016, 26. Jg., Sonderheft 1, 247 S.
4. Decker, F., Sonnicksen, J. Noch auf dem Pfad zu einem präsidentiellen System? Eine Analyse der horizontalen Gewaltenteilung der EU – Polity nach der Europawahl 2014. In: Hartlapp M., Wiesner C. (Hrsg.) *Gewaltenteilung und Demokratie im Mehrebenenystem der EU. Neu, anders – oder weniger legitim?* S. 71–84.
5. Dann, P. Für die Direktwahl eines EU – Präsidenten: Überlegungen zur Legitimation im unionalen Institutionensystems. In: Franzius K., Mayer F. C., Neyer J. (Hrsg.) *Grenzen der europäischen Integration. Baden-Baden: Nomos*, 2014. S. 251–261.
6. Decker, F. Electing the Commission president and commissioners directly: a proposal. In: *European View*, 2012, No. 11. pp. 71–78.
7. Sonnicksen, J. *Ein Präsident für Europa*. Wiesbaden: Springer VS, 2014.
8. Вебер, М. Рейхспрезидент (январь 1919). В кн.: Вебер М. *Политические работы (1895–1919)*. Москва: Праксис, 2003. с. 399–416.
9. Ozolzīle, G. Konstitucionālā reforma un demokrātijas konsolidācija Latvijā. *Humanitārās un sociālās zinātnes*. 20. sēj., 2012. 24.–28. lpp.
10. Vējonis: man solīja kvalitatīvākus likumus, turēšu pie vārda. Žurnālista Romāna Meļņika intervija ar Valsts prezidentu Raimundu Vējoni. *Diena*, 2016. gada 17. novembrī.
11. Dzirksti acīs neredzu nevienu no valdošajiem. Žurnālistes Daces Kokarevičas intervija ar Vairu Paegli. *Latvijas Avīze*, 2016. gada 10. oktobrī.
12. Jāreformē valsts pārvalde, to padarot mazāku un efektīvāku. Žurnālistes Magdas Riekstiņas intervija ar uzņēmēju Normundu Skaugi. *Diena*, 2016. gada 10. oktobrī.
13. PVN shēmas ir kā narkotika. Žurnālista Guntara Gūtes intervija ar VID Finanšu policijas pārvaldes direktora vietnieci Ļubovu Švecovu. *Diena*, 2016. gada 15. septembrī.
14. Хабермас, Ю. Онаученная политика и общественное мнение. В кн.: Хабермас Ю. *Техника и наука как "идеология"*. Москва: Праксис, 2007. с. 136–166.
15. Auers, D. Kāds analītiskais dienests nepieciešams Saeimai? [tiešsaiste]. [skatīts 25.12.2016.]. Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/comment/daunis-auers-kads-analitiskais-dienests-nepieciešams-saeimai.d?id=47762695>
16. Ozolzīle, G. Latvijas vēlēšanu sistēmas reforma un Vācijas pieredze. *Humanitārās un sociālās zinātnes*, 22. sēj., 2014. 69.–74. lpp.
17. Ozolzīle, G. Latvijas vēlēšanu sistēmas reforma: daži argumenti par un pret. *Sabiedrība un kultūra. Rakstu krājums*, XII sēj., Liepāja: LiePA, 2010. 152.–161 lpp.
18. Ozolzīle, G. Politiskās kultūras izmaiņas Latvijā. *Sabiedrība un kultūra. Rakstu krājums*, XI sēj., Liepāja: LiePA, 2009. 149.–155. lpp.
19. Ozolzīle, G. Studentu politiskās orientācijas. *Humanitārās un sociālās zinātnes*, 14. sēj., 2008. 132.–143.lpp.
20. Viedoklis par Valsts prezidenta funkcijām Latvijas parlamentārās demokrātijas sistēmas ietvaros. [tiešsaiste]. [skatīts 12.11.2016]. Pieejams: http://www.president.lv/images/modules/items/Viedoklis_10maijs.pdf

21. Turpat, 105. lpp.
22. Pleps, J. Satversmes tektoniskās izmaiņas. [tiešsaiste]. [skatīts 10.11.2016.]. Pieejams: <https://www.providus.lv/article/satversmes-tektoniskas-svarstibas>
23. Ekspertu grupas pārvaldības pilnveidei priekšlikumi (II). [tiešsaiste]. [skatīts 15.09.2016.]. Pieejams: <http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/EGPP.20130913.pdf>
24. Turpat, 6. lpp.
25. Ismayr, W. Das politische System Deutschlands. In: Ismayr W. (Hrsg.) *Die politische Systeme Westeuropas. 4., aktualisierte und überarbeitete Auflage*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2009. S. 528.
26. Auffermann, B. Das politische System Finnlands. In: Ismayr W. (Hrsg.) *Die politische Systeme Westeuropas*. S. 219–240.
27. Ullrich, H. Das politische System Italiens. In: Ismayr W. (Hrsg.) *Die politische Systeme Westeuropas*. S. 643–656.
28. Lagerspetz, M., Maier, K. Das politische System Estlands. In: Ismayr W. (Hrsg.) *Die politischen Systeme Osteuropas. 3., aktualisierte und erweiterte Auflage*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2010. S. 79–94.
29. Tauber, J. Das politische System Litauens. In: Ismayr W. (Hrsg.) *Die politischen Systeme Osteuropas*, S. 171–185.
30. Ziemer, K., Matthes, C. Y. Das politische System Polens. In: Ismayr W. (Hrsg.) *Die politischen Systeme Osteuropas*, S. 209–235.
31. Vodička, K. Das politische System Tschechiens. In: Ismayr W. (Hrsg.) *Die politischen Systeme Osteuropas*, S. 275–285.
32. Kőrösnéyi, A., Fodor, G., Dieringer, J. Das politische System Ungarns. In: Ismayr W. (Hrsg.) *Die politischen Systeme Osteuropas*, S. 357–376.
33. Diehl, P. Die Krise der repräsentativen Demokratie verstehen. Ein Beitrag der politischen Theorie. In: *Zeitschrift für Politikwissenschaft*, 2016, 26. Jg., Heft 3, S. 327–333.
34. Ganghof, S. Das Regierungssystem – Trilemma: Zur Beziehung zwischen Exekutive und Legislative in fortschrittenen Demokratien. In: *Politische Vierteljahresschrift*, 2016, 57. Jg. Heft 1, S. 27–52.
35. Cheibub, J. A. Presidentialism, Electoral Identifiability, and Budget Balances in Democratic Systems. In: *American Political Science Review*. Vol. 100, No. 3. pp. 353–368.
36. Samuels, D. J., Shugart, M. S. Presidentialism, Elections and Representation. In: *Journal of Theoretical Politics*. 2003. Vol. 15, No. 1, pp. 33–60.
37. Samuels, D. J., Shugart, M. S. *Presidents, Parties, and Prime Ministers: How the Separation of Powers Affects Party Organization and Behavior*. New York: Cambridge University Press, 2010.
38. Samuels, D. J., Shugart, M. S. Party “capacity” in new democracies: how executive format affects the recruitment of presidents and prime ministers. In: *Democratization*, 2014. Vol. 21, No. 1. pp. 137–160.
39. Shugart, M. S., Carey, J. M. *Presidents and Assemblies. Constitutional Design and Electoral Dynamics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
40. Ward, H., Weale, A. Is Rule by Majorities Special? In: *Political studies*, 2010. Vol. 58, No. 1, pp. 26–46.
41. Weale, A. *Democratic Justice and the Social Contract*. Oxford: Oxford University Press, 2013.
42. Ganghof, S. Das Regierungssystem – Trilemma: Zur Beziehung zwischen Exekutive und Legislative in fortschrittenen Demokratien. *PVS Politische Vierteljahresschrift*, 2016. Jg. 57, Heft 1, S. 43–47.
43. Katz, R. S., Mair, P. The Cartel Party Thesis: A Restatement. In: *Perspectives on politics*, 2009. Vol. 7, No. 4, pp. 753–766. Atsauce: Кац Р.С., Мэйр П. Картельная

- партия: возвращение к тезису. В журн.: Политическая наука, 2010, № 4, с. 96.
44. Crouch, C. *Post-Democracy*. Cambridge: Polity, 2004. (sk. arī Kraučs K. Fragmenti no grāmatas "Postdemokrātija." Grām.: Demokrātija. Tekstu krājums. (Sast. G. Ozolzīle.) Rīga: RTU Izdevniecība, 2015. 140.–151. lpp.).
  45. Kraučs, K. *Fragmenti no grāmatas "Postdemokrātija,"* 139.–146. lpp.
  46. Turpat, 140. lpp.
  47. Crouch, C. *Post-Democracy*, pp. 70–77.
  48. Дзоло, Д. *Демократия и сложность: реалистический подход*. Москва: Изд. дом Госун-та – Высшая школа экономики, 2010.
  49. Дзоло, Д. Предисловие к русскому изданию. В кн.: Дзоло Д. *Демократия и сложность: реалистический подход*, с. 8–20.
  50. Turpat, с. 10.
  51. Turpat, с. 11–12.
  52. Dārendorfs, R. Partijas un populisti. Diena 2006. gada 24. oktobrī.
  53. Dārendorfs, R. Apvienotā Eiropa. Diena, 2003. gada 10. jūnijā.
  54. Dārendorfs, R. Parlamentu noriets. Diena, 2002. gada 3. septembrī.
  55. Kirchheimer, O. The transformation of the Western European party systems. In: LaPalombara J., Weiner M. (Eds.) *Political parties and political development*. Princeton: Princeton University Press, 1966. pp. 57–84.
  56. Katz, R. S., Mair, P. The Cartel Party Thesis: A Restatement. *Perspectives on politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. Vol. 7, No. 4, pp. 753–766. Atsauce: Кац Р. С., Мэйр П. Картельная партия: возвращение к тезису, с. 92.
  57. Dārendorfs, R. Apvienotā Eiropa.
  58. Dārendorfs, R. Parlamentu noriets.
  59. Дзоло, Д. *Демократия и сложность: реалистический подход*, с. 306.
  60. Ikstens, J. Politisko partiju demokrātiskā loma. No: *Cik demokrātiska ir Latvija? Demokrātijas audits, 2005–2014*. Zin. red. J. Rozenvalds. Rīga: LU Sociālo un politisko pētījumu institūts, 2014. 114–115. lpp.
  61. Latvijas Kareivis, 1934. gada 3. martā. Citēts no: Antonevičs M. Partiju mazasinība un citas problēmas Latvijas politikā [tiešsaiste]. [skatīts 15.10.2016]. Pieejams: <http://www.la.lv/partiju-mazasiniba-un-citas-problemas/>
  62. Eurobarometra aptauju dati [tiešsaiste]. [skatīts 17.12.2016]. Pieejams: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb_arch_en.htm
  63. Vīksne, I. Uzticības krīze padziļinās. Neatkarīgā Rīta Avīze 2016. gada 28. decembrī.
  64. Ikstens, J. Politisko partiju demokrātiskā loma, 125. lpp.
  65. Turpat, 121. lpp.
  66. Kriesi, H., Grande E., Lachat R., Dolezal M. *West European politics in the age of globalization*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. pp. 243–250.
  67. Ikstens, J. *Politisko partiju demokrātiskā loma*, 120. lpp.
  68. Turpat, 118. lpp.
  69. Blankart, C. Jetzt steht auch die Fünfprozenthürde auf der Kippe. *Frankfurter Allgemeinen Zeitung*, 28.03.2014 [tiešsaiste]. [skatīts 16.11.2016]. Pieejams: www.faz.net/suche/?query=Blankart
  70. Гришин, Н. В. Партии как привилегированный субъект избирательного процесса: Результаты институционального эксперимента. В журн.: *Политическая наука*, 2015. No. 1, с. 12–29.
  71. Lijpharts, A. Fragmenti no grāmatas "Demokrātija plurālās sabiedrībās." Grām.: Demokrātija. Tekstu krājums, 121. lpp. (Sk. arī: Lijphart A. *Democracy in Plural Societies. A Comparative Exploration*. New Haven and London: Yale University Press, 1977.).
  72. Turpat, 122. lpp. (sk. arī 123.–126. lpp.).

73. Лейпхарт, А. Предисловие к русскому изданию книги. В кн.: Лейпхарт А. *Демократия в многосоставных обществах: сравнительное исследование*. Москва: Аспект Пресс, 1997. с. 28.
74. Lijphart, A. Constitutional Choices for new Democracies. In: *Journal of Democracy*, 1991. Vol. 2, No. 1, pp. 72–84.
75. Lijphart, A. Democracies: Forms, Performance, and Constitutional Engineering. In: *European Journal of Political Research*, 1994. Vol. 25, No. 1, pp. 1–17.
76. Панов, П. В. Институциональная устойчивость фрагментированных политий. В журн.: *Политическая наука*, 2012. No. 3, с. 33–36.
77. Turpat, с. 33.
78. Horowitz, D. L. *Ethnic groups in conflict*. Berkeley, CA: University of California press, 1985, pp. 595–600.
79. Roeder, P. G. Power dividing as an alternative to ethnic powersharing. In: Roeder P. G., Rothchild D. (Eds.) *Sustainable peace: Power and democracy after civil wars*. Ithaca: Cornell University Press, 2005. pp. 51–82.
80. Wolff, S. Managing ethno-national conflict: Towards analytical framework. In: *Commonwealth & comparative politics*, 2011. Vol. 49, No. 2, pp. 162–195.
81. Панов, П. В. *Институциональная устойчивость фрагментированных политий*, с. 44–45.
82. Петрухина, М. А. Конституционный дизайн и консолидация демократии в странах третьей волны демократизации. В журн.: *Политическая наука*, 2012. No. 3, с. 227–228.

GUNĀRS OZOLZĪLE, Candidate of Philosophy Science (1989, Moscow State University), Dr. sc. soc. (1992, the University of Latvia), Associate professor of Riga Technical University, Head of the Department of Social Sciences of the Institute of Humanities, Kronvalda Boulevard 1, LV-1010, Riga, Latvia.

E-mail: Gunars.Ozolzile@rtu.lv

Gunārs Ozolzīle

THE ISSUE OF EXECUTIVE-LEGISLATIVE RELATIONS DESIGN IN LATVIA

The political system of Latvia does not work efficiently enough and has to deal with legitimacy issue. The people do not trust political institutes. There have been several attempts in Latvia to reform the constitutional design of the country. One of the final attempts was the offer to strengthen executive authority. In the article the assumption is expressed that it might

not be enough to strengthen the authority of the Prime Minister within the parliamentary executive-legislative relation system, to make adoption of political laws more efficient and to ensure a strategic view in solving problems of the society. Strengthening of the executive authority calls for more radical changes in the system. The presidential system could be an alternative to the parliamentary executive-legislation system.

The aim of the article is to explore some of the prerequisites for the introduction of the presidential system in Latvia. The comparative analysis of the two classical ruling systems – parliamentary and presidential – was conducted to explore how these systems ensure achievement of some of the crucial aims of the democratic ruling systems. The conclusion is made that the presidential ruling system is most capable of it.

The changes in the organisation of political parties occurring in the post-democratic societies are also explored in this article. It is concluded that these changes undermine several functions of political parties, which they have traditionally been fulfilling. It is the parliamentary systems that suffer the most as a result of these transformations. The party system of Latvia is also explored and its functionality is analysed.

In the conclusion of the article, the arguments to correct the widespread opinion that presidential systems are not suited for patchy, cracked societies are suggested. It is concluded that while exploring the divided society of Latvia and offering to reform the institutional design of the political system, one should not be guided only by the generalizations found in academic literature. It is necessary to look at the problem as a separate case.

Гунарс Озолзиле

ПРОБЛЕМА ИЗМЕНЕНИЯ СИСТЕМЫ ПРАВЛЕНИЯ В ЛАТВИИ

Политическая система Латвии работает недостаточно эффективно и сталкивается с проблемой легитимности. Люди не доверяют институтам политической системы. В Латвии уже было несколько попыток реформировать конституционный дизайн. Одно из последних предложений – усилить исполнительную власть. В статье выдвигается предположение, что усиление власти премьер-министра в рамках парламентской системы правления будет недостаточно, чтобы сделать более эффективным процесс принятия политических решений и обеспечить стратегический взгляд в обществе на решаемые проблемы. Усиление исполнительной власти требует больше радикальных изменений системы правления. Альтернативой парламентской системе правления может стать президентская система.

Целью статьи является изучение предпосылок введения президентской системы правления в Латвии. Проводится сравнительный анализ двух классических систем правления – парламентской и президентской с целью изучить, как эти системы обеспечивают достижение некоторых целей, важных для демократических систем правления. Делается вывод, что лучше с этим справляется президентская система.

В статье также исследуются изменения, происходящие в постдемократических обществах в организации политических партий. Делается вывод, что эти изменения “торпедируют” несколько функций, которые традиционно выполняли партии. В результате этих трансформаций более всего пострадали именно парламентские системы правления. Исследуется также партийная система Латвии и её функциональность.

В заключение статьи делается попытка найти аргументы, чтобы скорректировать широко известное представление о непригодности президентских систем в расколотом обществе. Делается вывод, что при изучении Латвийского общества и предлагая реформировать вид политической системы страны, нежелательно придерживаться только “академических истин”. Нужно стремиться делать акцент на конкретный случай, в данном случае – страну.